

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

САЗАНСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 351.08:354.1
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФАКТОР
ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН І РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

О. В. САЗАНСЬКИЙ

(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
ДАЦІЙ Надія Василівна
(прізвище, ім'я, по батькові)
д. держ.упр., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Житомир – 2023

АНОТАЦІЯ

САЗАНСЬКИЙ О. В. Становлення державної молодіжної політики як фактор інституційних змін і розвитку України. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» – Поліський національний університет, Житомир, 2023.

Проаналізовано теоретичні підходи до становлення державної молодіжної політики. Уточнено особливості проведення політики держави щодо нових генерацій молоді у контексті проблем інституційних змін та політичного розвитку. Проведено аналіз становлення державної молодіжної політики як фактора інституційних змін і розвитку України. Визначено основні політичні завдання реалізації державної молодіжної політики. Визначено підходи до державно-управлінського регулювання у сфері молодіжних субкультур як фактора забезпечення стабільності політичного розвитку України.

Ключові слова: генерація молоді, державна молодіжна політика, державно-управлінське регулювання, ефективність, інститути громадянського суспільства, публічний розвиток, соціальні механізми, стабільність, фактор інституційних змін.

ANNOTATION

SAZANSKYI O. Formation of state youth policy as a factor of institutional changes and development of Ukraine. – Qualifying work based on the rights of a manuscript.

Qualifying work for obtaining an academic Master's degree specialized 281 «Public management and administration» – Polissia National University, Zhytomyr, 2023.

Theoretical approaches to the formation of state youth policy are analyzed. The specifics of the implementation of state policy regarding new generations of youth in the context of the problems of institutional changes and political development are clarified. An analysis of the formation of the state youth policy as a factor of institutional changes and development of Ukraine was carried out. The main political tasks of the implementation of the state youth policy have been determined. Approaches to state management regulation in the field of youth subcultures and countercultures as a factor of ensuring the stability of the political development of Ukraine are determined.

Keywords: youth generation, state youth policy, state management regulation, efficiency, institutions of civil society, public development, social mechanisms, stability, factor of institutional changes.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФАКТОРУ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН І РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	7
1.1. Поняття та категорії дослідження державної молодіжної політики	7
1.2. Політика держави щодо нових генерацій молоді у контексті проблем інституційних змін та політичного розвитку	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФАКТОРУ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН І РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	20
2.1. Основні етапи становлення державної молодіжної політики та інституційних змін нових генерацій в Україні	20
2.2. Політико-правові та соціальні механізми інституціоналізації державної молодіжної політики	26
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФАКТОРУ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН І РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	31
3.1. Основні політичні завдання реалізації державної молодіжної політики	31
3.2. Державно-управлінське регулювання у сфері молодіжних субкультур як фактор забезпечення стабільності політичного розвитку України	38
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	53

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Проблематика реалізації ефективної державної молодіжної політики завжди стояла на порядку денному не тільки органів влади та управління різних рівнів, а й в українському експертному та науковому середовищі. Це пояснюється наявністю низки важливих причин. Актуальність проблематики економіко-соціальної, політичної та технологічної модернізації, перехід до впровадження інновацій у різних галузях та сферах неможливі без серйозних зусиль нових генерацій, що володіють знаннями, компетенціями та відповідною енергетикою. Саме ці якості можуть забезпечити відновлення економіки після російсько-української війни. А молодь, як соціально-вікова група, має розумітися різними політичними інститутами, особливо інститутом держави, як найважливіший ресурс розвитку. Розуміючи цю мету, органи публічного управління мають бути налаштовані на інвестування коштів у розвиток нових генерацій, які, у свою чергу, повинні докладати зусиль та використовувати можливості для розвитку та прогресу країни. І цей задум може бути базовою основою державної молодіжної політики в Україні.

Теоретичні основи державної молодіжної політики вивчалися та аналізувалися багатьма вченими та фахівцями. Значний внесок зробили П. В. Горінов, Р. Г. Драпушко, Н. А. Драпушко, О. Є. Ільок та ін. Організаційно-управлінські проблеми державної молодіжної політики досліджувалися в працях Р. Белла, А. Коена, Дж. Хілла та ін.

Проведений аналіз наукових праць у сфері дослідження дозволив укласти, що багато наукових праць, присвячених державній молодіжній політиці, мають описовий характер, у них відзначаються спроби сформулювати комплексну характеристику механізмів стратегії підтримки молоді. Однак питання про вдосконалення ключових механізмів вимагають постійних узагальнень та коригування в контексті стану політичного процесу в Україні та тенденцій розвитку молодіжного середовища.

Метою кваліфікаційної роботи є визначення теоретичних підходів та розробка практичних рекомендацій щодо становлення державної молодіжної політики як фактора інституційних змін і розвитку України.

Відповідно до поставленої мети висунуто *такі завдання:*

- визначити теоретичні підходи до становлення державної молодіжної політики;
- уточнити особливості проведення політики держави щодо нових генерацій молоді у контексті проблем інституційних змін та політичного розвитку;
- провести аналіз становлення державної молодіжної політики як фактора інституційних змін і розвитку України;
- визначити основні політичні завдання реалізації державної молодіжної політики;
- визначити підходи до державно-управлінського регулювання у сфері молодіжних субкультур як фактора забезпечення стабільності політичного розвитку України.

Об'єкт дослідження – розвиток державної молодіжної політики.

Предметом дослідження є процес становлення державної молодіжної політики як фактора інституційних змін і розвитку України.

Методологічна основа дослідження. У дослідженні використано наступні методи: 1) загальнонаукові (логіко-евристичні (індукції, дедукції, аналізу, синтезу, порівняння, аналогії) та філософсько-аксіологічні (діалектичний, системний); 2) соціально-гуманітарні (порівняльно-історичний та аналізу документів); 3) спеціально-наукові (інституційний).

Інформаційна база дослідження. Перша група являє собою нормативну основу: Закони України, підзаконні нормативні акти, що стосуються молоді та молодіжного середовища. Друга група – це дані державної служби статистики України, масиви офіційних документів органів виконавчої державної влади з питань реалізації молодіжної політики. Третя група – програмні документи громадських молодіжних об'єднань, недержавних експертних груп та

консалтингових структур, дані статистичних опитувань. Четверта група – матеріали ЗМІ та публікації Інтернет-порталів, що фіксують проблематику та ряд реалізації механізмів державної політики щодо молоді.

Елементами наукової новизни полягають у напрямках розвитку державної молодіжної політики як фактору інституційних змін і розвитку України через розроблені основні політичні завдання реалізації державної молодіжної політики та державно-управлінське регулювання у сфері молодіжних субкультур як фактору забезпечення стабільності політичного розвитку держави.

Практична значущість дослідження. Результати проведеного дослідження можуть бути використані при вирішенні актуальних проблем державної молодіжної політики у сфері державного управління. Положення можуть знайти застосування при організації роботи з молоддю у закладах вищої освіти, а також у програмах підготовки та перепідготовки молодіжних лідерів та активістів, представників громадських об'єднань та волонтерських організацій.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення і результати дослідження оприлюднені на науково-практичних конференціях, серед них такі: «Механізми управління розвитком територій» (м. Житомир, 27-28 жовтня 2023 р.), «Обліково-фінансове, інформаційне та мовно-комунікаційне забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи. (секція: *Менеджмент, публічне управління та адміністрування*):» (м. Дніпро, 26-27 жовтня 2023 р.), «Фінансові інструменти регіонального розвитку» (м. Житомир, 27 жовтня 2023 р.).

Структура дослідження: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел у кількості (54 джерел), загальна кількість сторінок 56.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФАКТОРУ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН І РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

1.1. Поняття та категорії дослідження державної молодіжної політики

Важливо мати на увазі, що урядові структури як на глобальному рівні, так і на національному рівні приділяють велику увагу новим поколінням, що вступають у життя. За даними ООН, що міститься у «Міжнародній доповіді про молодь», опублікованій у 2021 році, до нових генерацій варто відносити «1,2 мільярда молодих людей, які нині становлять 16 відсотків світового населення» [54]. І до 2030 року їх чисельність вже становитиме 1,3 мільярда індивідів [54].

Однак зростання молоді спостерігається не в усіх регіонах світу, у низці країн Європи, включаючи Україну, показники народжуваності, як правило, знижувалися протягом останніх десятиліть. При цьому, молодь становила і становить відносно невелику частку від загальної чисельності населення. Водночас важливо мати на увазі її потенціал та енергетику, яка може бути спрямована як на конфліктну деструкцію (руйнування), так і на розвиток (творення). І питання полягає лише в тому, яка державна політика буде проводитись щодо цієї соціальної та вікової групи.

При розгляді основних понять та категорій цього дослідження нами будуть використані наступні дефініції: «молодь», «молодіжне середовище», «молоде покоління», «нові генерації». Крім того, будуть задіяні такі категорії, як «становлення молодіжної політики», «молодіжна політика», «інституційні зміни», «політичний розвиток», «політика держави щодо нових генерацій». У сучасній науковій думці [16; 20] методологічний аналіз визначення «молодь» здійснюється у рамках наступних наукових напрямів та підходів. Це біологічний (антропологічний) напрямок, при якому основними критеріями ідентифікації молоді як особливої групи є статеве дорослішання та залучення

до трудової діяльності, психоаналітичний напрямок (фактори та етапи психічного розвитку молодих людей), соціологічний напрямок (молодь як соціальна група зі «статусом», «конфліктом поколінь», проблемою молодіжної контркультури). Останнім часом активно розвивається і політологічний напрямок (інституційні зміни у молодіжному середовищі, молодь та політичний розвиток, включаючи політичну участь).

У рамках дослідження становлення державної молодіжної політики України як фактору продуктивних інституційних змін у молодіжному середовищі та в політичному розвитку, має сенс звернути увагу на наявність трьох груп теорій соціалізації молоді. По-перше, це теорії становлення покоління, соціальних та інституційних змін, розроблених Х. Шельскі [53], С.М. Айзенштадтом [43]. По-друге, це структурно-функціональні теорії, включаючи теорії ролей, що сходять до Й. Кала [48], В. Шеферса [52]. По-третє, це соціально-психологічна теорія (М. Мід [49], В. Яйде [46]). Зупинимось докладніше на деяких підходах та теоріях, важливих для розуміння сутності, ефективності та прогнозних характеристик української молоді та державної молодіжної політики в Україні.

Біологічний, або культурно-антропологічний напрям досліджень про молодь представлено в роботах М. Міда щодо символічного інтеракціонізму. Світ, як вважав цей дослідник, який перебуває у «взаємозв'язку з організмом і формує об'єктивні умови для пристосування організму [49]», змінюється під впливом цього організму. Приклад досліджень про молодь у рамках соціологічного напрямку представлений у роботах Й. Кала [48], присвячених інституціоналізації молодіжних субкультур або антикультур, малих груп і тих, що відхиляються серед нових генерацій.

Представники конфліктологічного напрямку досліджень молодіжного середовища робили і роблять спроби пояснити конфлікти у суспільстві, ініціатором яких виступають, зокрема й нові генерації, поставити під контроль їхнього впливу на систему, трансформувати їх у впливи, що позитивно

впливають на політичну систему. Наприклад, В. Шеферс [52] під час аналізу конфліктів виходить із пріоритету дії (action-centered).

У межах нашого дослідження державної молодіжної політики України надзвичайно важлива операціоналізація поняття «молодь». Наприклад, М.Ф. Головатий [6] у межах політологічного підходу вважав, що сукупність особливостей характеру та норм поведінки, які, зі зрозумілих причин, викликають побоювання у представників старшого покоління, відрізняються в різні часи. Ці відмінності найчастіше виражають лише один із двох способів поведінки молоді. Прояву подібної поведінки достатньо: це і бунт (виражається, наприклад, у підтримці радикальних та екстремістських течій), прихильність до злочинних течій або підтримка способу життя так званої «золотої молоді». Іншою крайністю такої поведінки є політичний нігілізм чи повна апатія щодо політичного життя країни. Причому ці суперечливі дії можуть бути проявами стосовно прийнятих дорослими поколіннями як норми цінностей, моралі, релігійності і навіть шкільної успішності.

А.П. Скробов [35] вважає, що віковим статусом (дитини, підлітка, «молодого дорослого») називається його статус та становище у суспільстві, яке людина займає в залежності від свого віку, тобто кількості років, прожитих від дня народження.

І.М. Ільїнський педалює у своїх дослідженнях проблематику молоді як важливого ресурсу [16]. Проблема полягає в тому, що в суспільстві завжди присутні підростаючі генерації, вікові групи, що тільки вступають у пору зрілості, проте проблема їхнього прилучення до політичного життя та в інтересах загального (публічного) блага залежить щоразу від характеру та соціальної структури конкретного суспільства та у певний період часу. Молодь – це «один із прихованих ресурсів, які є у кожному суспільстві та «від мобілізації яких залежить його життєздатність» [16, с. 74]. Вищезгаданий вчений у своїх роботах дав низку важливих уявлень про особливості стратифікаційних процесів у молодіжному середовищі, принципи взаємин молоді з державою та інститутами громадянського суспільства. Цей дослідник

виявляв і зворотний бік молоді. Він вважав, що молодь слід відносити до фактично маргінальних соціальних груп, які перебувають, поряд з іншими групами-аутсайдерами, на краю суспільства. При цьому молоді властива відсутність узаконених економічних та ціннісних інтересів, що стимулює її моральну готовність підтримати практично будь-яке соціально-політичне починання та визначальне відкритість та схильність до змін.

Політологічний погляд соціальні страти дає і С.Н. Чирун [38]. Він вважає, що різні вікові підгрупи характеризуються серйозними відмінностями у політичних уподобаннях. Так звані вікові діапазони неявно припускають «варіабельність життєвого досвіду та пережитих подій» [38, с. 138], тому вік, зокрема молодіжний, істотно впливає «ліві» і «праві» політичні симпатії. Це відбувається через поколінні відмінності і через різний соціальний досвід, прив'язаний до життєвих етапів. Певне місце тема суспільно-політичного потенціалу молоді посідає у роботах О.М. Пищуліної [26], у яких аналізується потенціал соціальних рухів у періоди політико-економічних трансформацій через призму довіри.

Аналіз наявних наукових підходів та теорій дозволив запропонувати визначення молоді, під якою варто розуміти символічну спільність, для якої характерні такі критерії. По-перше, це ідеал-типове оцінне поняття, яке логічно розглядати у вигляді юності, чуттєвості та романтизму. По-друге, це стадіальний формат у біографії індивіда, пов'язаний із особливостями політичного часу. По-третє, це енергетична когорта, яка характеризується певною поведінкою в широкому діапазоні від «бунту», «протесту» та «заколоту» до політичного конформізму, з наявністю серединного становища у вигляді апатії, депресії та відходу до себе. По-четверте, це перехідний віковий статус із професійними та соціально-політичними домаганнями.

Варто також мати на увазі, що новим генераціям, що вступають у життя, під які виробляється державна молодіжна політика, доводиться мати справу з низкою об'єктивних умов. Йдеться про соціально-економічні умови в конкретній країні, яка перебуває на стадії відставання, кризи чи розвитку. Крім

того, варто вести розмову про компоненти політичного процесу, включаючи те, що просторово-тимчасовий континуум є стабільним або перебуває в режимі хворобливих трансформацій. Важливо також мати на увазі: типи політичного режиму в державі (авторитарний, демократичний, гібридний), типи політичної культури.

Розгляд проблематики молоді, молодіжного середовища та її впливу на вироблення державної політики стосовно різних соціальних груп, включаючи саму молодь, доцільно розпочинати з системного підходу. Саме цей підхід дозволяє досліджувати місце та роль у взаєминах молодіжного середовища та політичної системи, оскільки саме політична система по-особливому організує суспільство та вибудовує взаємозв'язок з іншими соціальними системами. Крім того, сама дефініція політичної системи в сучасній науці логічно витісняє категорії державної системи та державного управління, що ототожнюються з нею. Усе це дозволить нам об'єктивніше досліджувати неформальні об'єднання, оскільки найчастіше поняття «управління» співвідноситься з формальними інститутами.

Для нашого дослідження про молодь та державну молодіжну політику особливе значення мають системні підходи до політики Девіда Істона [42]. Якщо виходити з підходу Д. Істона, молодь – це «середовище (далі ми активно використовуватимемо термін «молодіжне середовище»)» [42, с. 58]. Середовище може бути як весняним, так і внутрішнім. Виявлена із середовища якась субстанція (річ) не обов'язково буде зрозумілою та пізнаною. До речі, Д. Істон у політико-системних дослідженнях використовував поняття «чорної скриньки», запозичене з системотехніки, яке певною мірою можна співвідносити і з молодіжним середовищем. Між елементами політичної системи виникають зв'язки і чим більше елементів із різнорідними зв'язками, тим складніша система, яка потребує врахування її структури та функцій. З іншого боку, у взаємодії із середовищем, наприклад, молодіжної, проявляється поведінка політичної системи, що може оформлятися у трьох варіаціях: а) реактивної; б) адаптивної; в) активної.

Поведінка та розвиток усієї системи спрямовує її зміну, у тому числі інституційних змін. У цитованій нами роботі Д. Істона «Аналіз політичної структури», опублікованій у 1990 році, автор класифікує елементи, які необхідно враховувати при будь-якому аналізі [42]. Такими елементами є: політична структура, політична культура, політична особистість, людина, зокрема молода людина, як біологічний організм. І ще, Д. Істон виділяв особливі категорії (за оцінкою автора – центральне явище), які слід розуміти не інакше, як політичну дію, діяльність, поведінку чи процес. Схоже, як думав автор, ці категорії варто розглядати як «окремі компоненти політичної системи» [42, с. 189]. Стан будь-якої політичної системи, вважав автор, можна уявити, як особливий продукт взаємодії між ними. Що цікаво, у цій взаємодії беруть участь і молоді як індивіди, і молодь як соціальна група. Д. Істон вважав, що розвинена політична теорія систематично бере до уваги ту роль, яку кожен із цих елементів грає у функціонуванні політичної системи. Цей малюнок, хоч і спрощено, але досить точно відображає припущення більшості досліджень про класи змінних, внутрішні по відношенню до політичних систем.

Підбиваючи підсумки за цим параграфом, спираючись на теоретико-методологічну базу пропонуємо наступне розуміння понять «молодь» та «нові генерації». Представлені дефініції означають: оціночне поняття, недосконалий статус у суспільстві, когорта (певна сила чи ресурс), фаза у житті кожного індивіда. Щодо цього «молодь», «нові генерації» здійснюють інтеракції з політичною системою та державою.

Досліджуючи «молодіжне середовище» (ще одне поняття), що взаємодіє з політичною системою (ПС), важливо виділити такі функції ПС. Щодо молоді політична система має функцію направлення, яка мобілізує молодіжний ресурс на користь політичного розвитку суспільства, приймає рішення щодо розвитку молоді в рамках молодіжної політики (наприклад, в Україні ініціюється волонтерство). Політична система має також функцію інтеграції молоді, для чого їй потрібні інститути соціального контролю за девіантною поведінкою

нових генерацій та окремих акторів. Політична система в національних державах включає і функцію політичної соціалізації молоді, що представляє собою ціннісний і символічний рівень, підсистеми громадянського і патріотичного виховання, прилучення до культурного коду. При цьому згадані підсистеми ПС взаємопов'язані засобами обміну у вигляді фінансового ресурсу, владних повноважень та зобов'язань.

Інститут держави проводить політику щодо нових генерацій у розрізі трьох науково-теоретичних та прикладних підходів. Перший підхід: від обмеження нових генерацій у можливостях своєї реалізації до створення інституційних привілеїв та конкурентних переваг для низки молодіжних структур та груп. Другий підхід: від ігнорування ресурсу нових генерацій до залучення ресурсу молоді на користь політичного розвитку суспільства. Третій підхід: від неафішованого скептичного ставлення до цієї соціальної групи суспільства та ставки на особливу роль молоді у ракурсі національного розвитку країни.

1.2. Політика держави щодо нових генерацій молоді у контексті проблем інституційних змін та політичного розвитку

Проблематика молоді знаходилася і перебуває у полі зору урядів, профільних державних міністерств та відомств багатьох країн світу. Наприклад, у ФРН у другій половині ХХ століття оформилася наука про молодь, яка широко та системно інституціоналізована. Наприклад, через Німецький інститут молоді в Мюнхені проходять глибокі дослідження з проблематики зайнятості та безробіття, освіти молоді, підліткової злочинності та молодіжних субкультур, ЗМІ, гендерних відмінностей, молодіжного та дитячого руху. Цю лінію на системні дослідження підтримує міністерство у справах сім'ї, що працює на державному рівні, людей похилого віку, жінок і молоді країни.

Виникає природне питання: а чи завжди наукова думка, підтримувана державними структурами та експертною спільнотою, своїми дослідженнями та висновками передбачає соціальні потрясіння в суспільстві, чи то молодіжні бунти, чи масові протести чи соціальні революції? Ні не завжди. Наприклад, у науці про молодь (політичний, соціологічний, психологічний напрями), що оформилася в країнах Заходу, бунт молоді наприкінці 1960-х років не був передбачений.

Як підстави «сексуальної революції» «шістдесятих» років було оголошено такі причини: конфлікт між поколіннями і «психологічний Едіпов комплекс ворожості дітей до батькам». Дані невдачі, як прорахунків учених, призвели до Мангемської дискусії 1972 року (ФРН), учасники якої перебували під враженням хвилювань молоді у форматі колективних девіацій від традиційних західних цінностей. Ці цінності: порядок, закон, сім'я, протестантська етика та ін. І проблема полягала не лише у факті соціальних потрясінь у державах «загального благоденства», а й у демонтажі довіри між державними інституціями та молодіжним середовищем. Внаслідок цього, наприклад, у США в середовищі студентства, що примикало до «нових лівих», інституціоналізувалося гасло: «Не вір нікому старше тридцяти», а в середовищі правоконсервативних партій ФРН та їх політичних симпатизантів оформилося гасло: «Не довіряй нікому молодше за тридцять» [44, с. 78].

Таким чином, поведінка молодіжного середовища, що відхиляється від інституціоналізованих раніше традиційних норм, свідчила про системні провали в реалізації політики держави по відношенню до нових генерацій. При цьому, держава (як тисячолітній інститут політичної системи) стосовно просторово-часового континууму не завжди готова до викликів молоді.

Ще один ракурс проблеми: аналізуючи сутність молодіжного середовища та політики держави щодо нових поколінь, важливо розуміти, що ця політика реалізується державою через рівні та гілки влади, органи державного управління, місцевого самоврядування. У сучасній Україні з цього приводу є три рівня управління: державний, регіональний та місцевий. Загалом,

незалежно від держави центральна влада, за оцінкою О.М. Пищуліної, фактично формує суспільство, встановлюючи соціальний контроль за будь-якими конкретними акціями (діями) індивідом і груп. Залишкова ж дія складається «з переконання в правочинності влади діяти так, як вона діє» [26, с. 112]. Така лінія поведінки входить у культуру, тобто у переконання та символи членів суспільства.

Отже, влада як виконавча, і законодавча має на меті - формування, як вважають П. В. Горінов, Р. Г. Драпушко, Н. А. Драпушко, О. Є. Ільок [12; 20], громадянської ідентичності молодого покоління, що включає сукупність соціальних ролей і норм поведінки. Така діяльність органів влади та управління спрямована на націобудування, як на основний пріоритет політичного розвитку. Це, у свою чергу, стимулює «прогрес суспільства та стійкість політичної системи» [20, с. 201]. Слід зважити на те, що відсутність результатів у діяльності органів влади та управління у формуванні громадянської ідентичності молоді веде до конфліктності соціальної поведінки молоді. При цьому, згідно з оцінкою Г. В. Ковалю [18], влада, якщо вона вважає себе ефективною владою у питаннях націобудування, повинна мати не просто результати, а значні результати. Більше того, Г. В. Коваль упевнений, що якщо розглядати владу як панування, то влада буде присутня лише там і тоді, коли вона «служить інтересам можновладців або не завдає їм шкоди» [18, с. 128].

Не менш значущим напрямом діяльності для органів влади та управління при вирішенні проблем молоді є інституційні зміни як наслідок будівництва нових інститутів, або модернізації старих інститутів. В. В. Орлов [22, с. 76] під інститутом розумів: 1) сукупність ролей та статусів; 2) організацію, яка відповідає «соціальній потребі». Люди, особливо молоді, певне, що неспроможні обходитися без колективних структур - «спільнот і суспільств, які зберігаються протягом багато часу» [22, с. 77].

Засновники неінституціоналізму Джеймс Дж. Марч та Йохан П. Олсен вважали, що інститут - це відносно стійка сукупність «правил та організованих практик, що вбудовується в структуру смислів та ресурсів суспільства» [47, с.

24]. Інститути, на думку даних дослідників [47], розширюють можливості акторів у різних напрямках. Вони роблять їх здатними діяти відповідно до правил, які в результаті забезпечують продуктивні інституційні зміни в суспільстві. Інститути також забезпечують дотримання правил та покарання за їх недотримання, у тому числі щодо третьої сторони (наприклад, бізнесу), яка може ігнорувати інтереси збільшення загального блага.

Разом з тим, не можна вважати, що всі інститути та інституційні зміни у суспільстві пов'язані з позитивною конотацією, однаково авторитетні для молоді, формальних та неформальних молодіжних груп. Так, наприклад, Б. Буяк справедливо вважає, що інститути, формально зафіксовані в конституціях національних держав, можуть бути найважливішими механізмами нових генерацій. Деякі можуть бути більш символічними або «почесними», деякі «дієвішими», навіть якщо вони неформальні [3]. Йому вторить Є. В. Сірий [34], який упевнений, що функція підтримання порядку у суспільстві як однієї з цілей політичного розвитку визначається скоріше мережею відносин індивідів, а не мораллю чи інституційними утвореннями, як вважалося загальноприйнятим. «Ці мережі пронизують різні сектори господарського життя, а соціальні відносини багато в чому є необхідною умовою виникнення довіри та довірчої поведінки» [34, с. 21]. Щоправда, ця точка зору не збігається з думкою В. В. Барабаша, який виокремлює сильну залежність інтелектуальної сфери, в яку інтегровано частину просунутої молоді, насамперед від системи освіти, від уряду [1]. Отже, ми маємо суперництво інститутів у постіндустріальному суспільстві за нові генерації, які дають різний ефект у розрізі інституційних змін. Фактично, ми маємо справу з інституційними змінами, які забезпечують збільшення загального блага, та інституційними змінами, які не дають суспільству нічого або навіть формують антиблага. І саме це є вододілом таких змін.

Варто також наголосити, що органи державної влади та управління не завжди можуть справедливо розподіляти ресурси та блага, бути ефективним у реалізації державної політики взагалі та галузевих політик зокрема. Держави та

уряди досить часто можуть зазнавати невдач і провалів. Значною мірою цей аргумент ґрунтується на неминучій їх неефективності. Хоча роль держави в суспільстві повинна полягати: 1) у встановленні «правил, яким слідували б гравці»; 2) у виробленні та реалізації стратегії розвитку, у тому числі політичного.

Пристаючи до більш системного і детальнішого аналізу концепту «розвитку», ми вважаємо за необхідне виділити два несинонімічні поняття: «розвиток молоді» та «політичний розвиток», в якому беруть участь нові генерації. У рамках першого поняття йдеться про соціальний розвиток молоді як одну з важливих цілей будь-якого суспільства. Ряд вітчизняних дослідників, наприклад, В. А. Головенько, розуміє під цим як виконання нею відтворювальної, інноваційної і трансляційної функцій, а й відтворення ключових елементів соціальної структури нашого суспільства та соціально-політичних відносин, передачу «оновленого сукупного соціального досвіду від покоління до іншого» [7, с. 76]. Таким чином, фахівці проводять чіткий логічний зв'язок між необхідністю соціального розвитку молоді, в якому беруть участь державні інституції та інститути громадянського суспільства, та роллю молоді у подальшому розвитку національних держав. Тим більше, що, за даними ООН, що містяться в «Міжнародній доповіді про молодь», зростання молодіжного населення має принципове значення в контексті сталого розвитку, що призводить до зростання робочої сили, економіки. І навпаки, невирішення цієї проблеми призводить до великої кількості безробітної молоді, яка є потенційною базою «політичної нестабільності та цивільних заворушень» [54]. Повертаючись до категорії «політичного розвитку», важливо мати на увазі її взаємозв'язок та взаємозалежність із розвитком молоді. І щодо цього логічно представляти молодь як ресурс розвитку.

У становленні нових концепцій політичного розвитку вагому роль відіграли роботи М. Ф. Головатого [5]. Автор вважав, що політичний розвиток закладено і в економіці, до сфери економіки належить «вихід», а до сфери політики – «голос». При цьому, він був упевнений, що у всій сукупності

людських інститутів, від держави до сім'ї, «голос» (нехай найнескладніший) – це все, чим люди зазвичай можуть оперувати [5, с. 55]. Крім того, автор бачив такі співвідношення на шляху політичного розвитку, в які можуть бути інтегровані нові походження. Це співвідношення між інституційними ресурсами системи, інтересами та потребами молоді, політичною участю молодих громадян у ухваленні політичних рішень. Облік такого балансу збільшуватиме можливості системи задоволення потреб нових поколінь. В іншому випадку завдяки такому незадоволенню в суспільстві логічно можуть посилюватися негативні політичні настрої. Не виключені і кризи політичної участі (кризи розподілу, ідентичності, легітимності, участі, управління).

Не менш важливим каналом участі молоді в політичному розвитку країни є політичний канал репрезентації чи представництва молоді в системі влади, що має орієнтувати спадкоємців політики не лише до участі у вирішенні політичних проблем, а й усвідомленні важливості компромісу, не виключаючи, як вважав даний автор, і готовності поступитися політичним принципам (наприклад, у виборі між *ancientregime* і революцією).

У сучасному науковому дискурсі як серед вітчизняних авторів, так і серед зарубіжних дослідників [47; 48; 49] зустрічаються різні визначення поняття «молодіжна політика» (додаток А), «політика держави стосовно молоді», «державна молодіжна політика». Відразу варто зазначити, що дані дефініції не тотожні та синонімічні. Хоча з низки елементів можуть перетинатися. Причому обґрунтування її методологічних принципів найчастіше реалізується через призму осмислення управлінських процесів. Щойно державне управління розглядається як вияв суто політичних устремлінь. Виходячи з такої позиції та вирішальної ролі державних інститутів, формування та реалізацію молодіжної політики варто розглядати як суб'єктно-об'єктну діяльність. Її першим елементом є сфера компетенції державних та громадських суб'єктів – владних органів та установ, цивільних об'єднань, їх асоціацій, громадських активістів. Всі вони керуються соціальним запитом, в основі якого лежить об'єктивна потреба в ефективній державній політиці, що дозволяє адекватно втілювати

потреби та інтереси молоді. Об'єктивна сторона молодіжної політики, яку спрямовано на управлінську діяльність державних інституцій і недержавних суб'єктів, представляється у наукових працях як сукупність характеристик молоді. Принципи молодіжної політики наведені у додатку Б.

Сутність політики держави щодо молоді, для якої характерна перехідність соціального статусу, лабільність, екстремальність, трансгресивність свідомості, наростаюча глобалізованість і нова форма стандартизації, проектується на підтримку самодіяльних ініціатив цієї соціальної групи та молодіжних об'єднань, що виникають на її основі. Таким чином, управління формуванням та практичним втіленням молодіжної політики розглядається, по-перше, як процес суб'єктно-об'єктного порядку. До його суб'єктивної складової належить діяльність органів публічного управління, молодіжних об'єднань, їх асоціацій, молодіжних активістів. По-друге, у науковому дискурсі популярне трактування молодіжної політики як компонента державної чи соціально-економічної політики. За молодіжною політикою визнається двосторонній діалектичний характер. У узагальненому, широкому значенні під нею розуміється ставлення суспільства, його інститутів та груп до молоді як соціальної групи, а також зворотне ставлення молоді до соціуму та його агрегацій, інститутів та цінностей. У вузькому сенсі під молодіжною політикою пропонується розуміти «напрямок державної діяльності, а також зусиль інших соціальних суб'єктів із соціалізації та соціального розвитку молоді». По-третє, державна молодіжна політика сприймається як перерозподільчий механізм. Прихильники цього підходу часто схиляються до пояснення політики держави щодо молоді як заходи щодо запобігання попаданню її різних груп і категорій «в ущемлене становище порівняно з іншими соціальними групами».

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФАКТОРУ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН І РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

2.1. Основні етапи становлення державної молодіжної політики та інституційних змін нових генерацій в Україні

У період 1991-х і 2000-х років в Україні значне місце у наукових дискусіях та прикладних практиках займала проблематика публічного управління як системи координації державних, комунальних, некомерційних та змішаних структур для задоволення суспільних інтересів та вирішення колективних проблем, пошуку ефективних механізмів реалізації молодіжної політики. Звісно ж, що саме вибір та адаптація конкретних механізмів реалізації стратегій політики щодо молоді здатні визначити її спрямованість та рівень ефективності. У політичній теорії визначення «механізм» у межах одного підходу як поняття, близьке до поняття «система». В рамках іншого підходу це формат акцій (дій) та інтеракцій (наприклад, механізм взаємодії суспільства та держави з двома системами). П. В. Горінов, Р. Г. Драпушко [8], використовуючи інструментарій структурно-функціонального методу, ототожнює поняття «механізм» та «система». Вони обґрунтовують наявність наступних підсистем механізму державної молодіжної політики: інституційної, інформаційно-комунікативної та нормативної [8, с. 8]. І для них, як вважає даний автор, взаємозв'язок ґрунтується на принципах координації та взаємного контролю, завдяки чому вони в сукупності виконують запропоновані соціально-корисні функції. Фундаментом структури механізму державної молодіжної політики визнається її інституційний елемент чи підсистема. Поняття «інститути» чітко корелюють з поняттям інституційного порядку: наявність об'єктивних структур, взаємодія раціональних індивідів та продукт соціального конструювання [12, с. 57].

Таким чином, інституційну підсистему молодіжної політики держави утворюють політичні інститути, управлінські організації, які володіють «певними адміністративними ресурсами установ» [12, с. 55]. І ці структури в інституційній підсистемі покликані забезпечувати розробку нормативних актів, у яких втілюються інтереси молоді, і навіть визначається можливість виконання соціально значимих функцій молодого покоління у суспільно-політичних відносинах. Відповідно до виділення державного та громадського сегментів державної молодіжної політики слід зазначити наявність у складі першого з них інститутів державної влади національного та регіонального рівнів. Громадський компонент інституційного механізму формують організовані суб'єкти громадянського суспільства, які залучаються публічною владою в процесі розробки пріоритетів та напрямів державної молодіжної політики або має можливість впливати на останній. Комунікативний елемент механізму державної молодіжної політики визначається характером стійких зв'язків і контактів між складовими частинами, який визначає характер і порядок їх взаємодії. Його значення полягає в інформуванні (як за допомогою «традиційних медіа, так і в рамках «нових медіа») всіх структурних елементів механізму молодіжної політики про принципи, форми, канали та технології його функціонування, а також встановлення регулярної комунікації між системою державного управління, цивільним суспільством та молоддю.

Нормативний механізм державної молодіжної політики включає нормативно-правові акти Верховної Ради України [13; 14] та постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України [27; 29; 37], а також традиційні установлення суспільної моралі, втілених у звичайному праві. Зазначений механізм зумовлює ступінь легальності змісту, форм, методів, що практикуються інституційним та комунікативним механізмами політики держави щодо молоді.

Для того, щоб подати в науковий дискурс висновки про спрямованість, особливості та ефективність державної молодіжної політики в Україні у 1991-і та у 2000-ті роки, важливо дослідити сутність, стан та проблеми української

молодіжної сфери в даному просторово-часовому континуумі. Оскільки об'єктом молодіжної політики держави офіційно декларується соціально-демографічна група, структурована за віковим критерієм, потрібно визначити порогові вікові значення. На наш погляд, вікові межі молоді охоплюють населення країни у віковій категорії від 14 до 30 років, а в деяких випадках – до 35 років.

Ще одна соціальна проблема полягає в тому, що найвищий рівень безробіття відзначається саме серед молодих людей віком від 15 до 24 років. Тим більше, що саме молодь – це перспективна, але ризикована та низькопродуктивна група персоналу.

Серйозною загрозою кількісному та якісному молодіжному ресурсу, що працює на інституційні зміни та політичний розвиток країни, є такі соціальні біди, як суїциди, наркоманія, алкоголізм, тютюнопаління.

Активною стороною суспільних відносин є їх політична складова. Це означає, що молоді громадяни, їхні групи та громадські об'єднання здатні істотно впливати на перебіг політичного процесу, включаючи участь у визначенні пріоритетів державної молодіжної політики та їх реалізації.

Досліджуючи стан та проблеми молоді з 1991 по 2023 рр., потрібно обґрунтувати гіпотезу про те, що молодіжний період фактично пройшов три нові генерації. Для цих генерацій можна сформулювати такі політологічні оцінки. Це відкинуте покоління періоду 90-х років ХХ століття. У цей час українське суспільство перебувало на межі виживання, держава було слабкою, державні структури, які переживають перманентний процес трансформації, були налаштовані допомогти ветеранам і літнім людям, відкидаючи молодь. Розуміючи, що через вік вона сама може потурбуватися про себе. Друге покоління – це «втрачене» покоління «нульових» років. Для політичної влади цього десятиліття пріоритетами у зовнішній та внутрішній політиці були такі, часом важко розв'язні труднощі: величезний зовнішній борг, наповнення бюджету та виплата пенсій та допомоги, модернізація зношеної інфраструктури, оптимізація виборного законодавства, проблематика корупції.

І молодь як соціально-вікова група «загубилася» на тлі глобальних проблем країни. Третє покоління - це «пробудження» покоління 2010-х років, яке в умовах соціально-економічної та політичної стабільності відчуває свої інтереси, прагнучи висловити їхню частину через призму «старих» та нових інститутів у суспільно-політичній діяльності (додаток В).

Дана характеристика трьох поколінь молоді дозволяє запропонувати свою періодизацію державної молодіжної політики в Україні (1991 – 2023 рр.). Отже, перший період можна окреслити тимчасовими рамками з 1991 по 2004 роки, її логічно сформулювати як стресову політику становлення рівності шансів молоді у контурі інших соціальних верств і груп. Ця молодіжна політика особливо негативно позначилася на одному з головних та традиційних (старих) інститутів суспільства – сім'ї. У цей період з'явився особливий контингент дітей, котрим сім'я не могла «служити надійним джерелом харчування та турботи». Якщо розглядати тип державної політики в рамках концепту А. Смітта, то логічно подати її як емоційну політику в рамках ліберального політичного курсу, що проводився тоді. Зрізами цієї державної молодіжної політики було наступне. У суспільстві був присутній інтенсивний конфлікт з питань «стилю життя», молоді була надана можливість вирішувати свої проблеми самостійно, держполітика не мала виразної стратегії соціального розвитку молоді та участі молоді у політичному розвитку, системності, серйозного фінансового ресурсу для вирішення молодіжних проблем.

Другий період державної молодіжної політики логічно окреслити періодом з 2004 по 2014 роки, позначивши її як політику виправлення помилок та повернення втраченого. Початок цього періоду збігся зі стартом адміністративної реформи в Україні, яка здійснила перехід до моделі нового державного управління (держава виступає як інститут, що забезпечує «виробництво та надання державних послуг») і завершується початком підготовки до реалізації національних проєктів, у яких особливе місце відведено вирішення різнопланових проблем молоді. Саме в цей період було знято гостроту молодіжних та підліткових проблем. Проблематика наркоманії,

алкоголізації, тютюнопаління серед молоді, підліткових суїцидів, насильства щодо дітей стала вирішуватися за допомогою державних стратегій, планів та програм. У цей період стартували національні проекти, які покращили становище молоді в здобутті якісної освіти, медичних послуг, у придбанні житла за допомогою іпотеки, у розвитку сільських територій.

Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» [28] на початку 1990-х рр. визначала засади створення соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов розвитку молоді в Україні в інтересах суспільства та держави, особистості. Крім того, базу нормативного забезпечення сформували низка розпоряджень і указів Президента України, які регламентували окремі аспекти державної молодіжної політики. Відповідні стратегії формувалися на національному та регіональному рівнях.

Український НДІ проблем молоді було створено у 1991 р., який забезпечив наукове формування державної молодіжної політики. Національну раду з питань молодіжної політики було створено у 1995 р. при Президентові України. У додатку В наведено основні завдання Ради.

Міністерство України у справах сім'ї та молоді було утворено у липні 1996 р. В додатку Д наведено схему організаційно-функціонального механізму формування та реалізації молодіжної політики.

Національна програма «Молодь України» стала першим програмним документом, яку було затверджено Урядом України у 1998 р.

До 2000 р. через брак бюджетних коштів дієві механізми та проекти були не реалізованими в українській молодіжній політиці. Однак розвиток молодіжного руху відбувався шляхом зростання кількості молодіжних організацій.

У додатку Ж наведено органи публічного управління, які створено до кінця 1990-х років в Україні, що забезпечували реалізацію державної молодіжної політики.

Низька активність молоді у політичних процесах, низька її залученість в організаціях громадянського суспільства тривали до подій 2013 р. на Майдані у зв'язку з початком протестів молоді як відповідь на рішення Уряду України про зупинення процесу руху України до Європейського Союзу. У 2014 р. у Революції Гідності найактивнішу участь брала молодь. Серед молоді у цей період активно формувалися довіра й підтримка ЗСУ та волонтерський рух. Зростання молодіжної громадянської активності відбувається і до сьогодні.

Схема сучасного організаційно-функціонального механізму формування та реалізації молодіжної політики наведена у додатку Д.

2021 р. став переломним у реалізації державної молодіжної політики (прийнято Закон України «Про основні засади молодіжної політики» [14]). На сьогодні, в умовах війни росії проти України, реалізується молодіжна політика на підставі Національної стратегії для молоді до 2030 р., мета та проритети якої зазначені у додатку Ж.

Якщо українська молодіжна політика вивчається з точки зору моделей соціальної політики, то залежно від трьох періодів такої політики, моделі такі. Перший період (1991 - 2000 рр.) - соціальна політика як частина молодіжної політики була орієнтована переважно на ринок (у варіанті, в якому вона розвивалася). У рамках другого періоду (2001 - 2014) це політика з невеликими державними витратами, орієнтованою на підтримку певного, відносно низького рівня життя, з мікроскопічним рівнем безробіття. Третій період (з 2014 року по теперішній час) – це модель соціальна, а також з ІТ та молодь, політики, зосереджені на створенні «м'якого» стану добробуту (компенсаційний зміст політики). Таким чином, державна молодіжна політика в Україні в її розвитку пройшла кілька етапів. У той же час, на кожну з них, питання, пов'язані з соціалізацією молодого покоління, були вирішені, адаптація в політичній сфері. В майбутньому пріоритети державної молодіжної політики розширюються.

2.2. Політико-правові та соціальні механізми інституціоналізації державної молодіжної політики

Крім інституційного компонента молодіжної політики, активна роль її реалізації належить нормативно-регулюючому механізму. Він включає у собі закони та інші нормативно-правові акти. В даний час підвищується значення підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють соціальні відносини щодо конкретних напрямів розвитку молоді. У зв'язку з цим значний обсяг нормативно-правового корпусу посідає забезпечення галузевих, цільових програм державної молодіжної політики. Останні мають обґрунтувати вектор розвитку конкретного механізму на середньострокову перспективу, визначаючи якісні характеристики їх практичної діяльності. Водночас формування правових механізмів державної молодіжної політики (ДМП) вимагає продуктивної взаємодії з нормативними актами різних галузей громадського та приватного права, нормативними актами регіонального та місцевого рівнів, а також з пропозиціями інститутів громадянського суспільства. Останні в результаті таких інтеракцій (взаємодії) оформляються як інститути зі зворотним зв'язком на шляху руху до «ідеальних» - «інклюзивних» інститутів. У межах становлення політико-правового механізму ДМП важливо звернутися до історії питання.

Спроби вирішити завдання нормативного забезпечення розвитку молоді за рахунок введення в обіг переважно підзаконних актів – Указів Президента України, постанов Уряду України, що видаються за окремими напрямками державної молодіжної політики (ДМП), мають характер ситуативного реагування на першочергові проблеми, що виявляються в молодіжному середовищі. Водночас регулювання фундаментальних питань життєдіяльності молоді потребує вирішення проблем стратегічного характеру.

Розглядаючи управління процесами у молодіжному середовищі, важливо виділити три види управлінських відносин у політиці, які розкладаються на три компоненти: державне та регіональне управління, управління в розрізі

ієрархічних структур та політичний менеджмент. У цьому комбінація даних управлінських моделей може дати «кумулятивний ефект».

Звертаючись до структурного наповнення правового механізму молодіжної політики, слід виділити такі її елементи, як акти, які безпосередньо стосуються реалізації державної стратегії розвитку молоді, а також нормативні документи, що регламентують різні сфери суспільного життя, які так чи інакше торкаються молодіжних інтересів. У зв'язку з вищевикладеним є необхідною розробка програми поетапного формування дієвої системи українського законодавства та нових інститутів у справах молодіжного розвитку. Тобто у політичні практики має бути інтегрований соціальний конструктивізм (новий перебіг в інституціоналізмі), у якому створення нових інститутів сприймається як результат соціальної взаємодії між акторами. Першим етапом є обґрунтованим впровадження пілотних проектів законодавчих ініціатив у тих регіонах, де протягом останніх років реалізуються найбільш продуктивні програми розвитку молоді. З другого краю етапі після аналізу позитивного досвіду необхідна розробка модельних законів та програм у сфері молодіжної політики у межах регіонів поширення в нормотворчу практику регіонів, які відрізняє проблемний характер функціонування нормативних механізмів молодіжної політики.

За підсумками проведеного в рамках цього дослідження аналізу як основні пріоритети розвитку її нормативно-правових механізмів доцільно визначити такі:

- правове забезпечення підвищення ефективності молодіжної політики у регіоні;
- використання механізму контролю над дотриманням норм відповідних законів;
- уточнення функцій та повноважень регіональних суб'єктів реалізації молодіжної політики, а також визначення принципів їх взаємодії.

Основним недоліком функціонування нормативно-правових механізмів молодіжної політики визнаємо звуження сфери правового регулювання.

Насправді це обертається відсутністю уваги законодавця до деяких пріоритетних напрямів, позначених у державних концептуальних актах: формування сімейних цінностей серед молоді; зміцненню правосвідомості молодих громадян, розвитку студентського самоврядування тощо.

При розгляді проблем реалізації державної молодіжної політики зміцнюється переконання щодо безпосередньої взаємозалежності вдосконалення нормативно-правових та інформаційно-комунікативних механізмів, коли саме останні здатні надати ефективного та адекватного сучасним умовам характеру процесу нормотворчості. Є й певні претензії до системи освіти як сукупності «ліфтів» зі складною та різноманітною організацією входів, виходів, переходів; ліфтів, кожен з яких здатний підняти або утруднити переміщення «пасажирів» на різні поверхи в ієрархії освітніх (і соціальних, що стоять за ними). Провідною тенденцією функціонування нормативно-правових механізмів молодіжної політики є звуження сфери правого регулювання. Виявляється недостатня кваліфікація щодо предметного поля молодіжного розвитку, потребує нормативно-правового регулювання, і навіть недостатність зусиль розробки механізмів реалізації нормативних актів загальнонаціонального і регіонального масштабу. Недосконалість нормативно-правових механізмів державної молодіжної політики ініціює нерівномірність продуктивності реалізованих програм та проектів підтримки молоді, ускладнює їх координацію та можливість поширення зарубіжного та вітчизняного досвіду у цій сфері. Як правило, до сфери його відповідальності відносять управління корпусом статистичної звітності, масивами соціологічного моніторингу проблем молоді; інформаційно-просвітницької роботи щодо популяризації пріоритетів молодіжної політики через засоби масової інформації.

Звісно ж, що у сучасних умовах підвищується значення і комунікаційного елемента механізму політики держави щодо української молоді. Для розуміння завдання, що стоїть перед цим дослідженням, визначальне значення має поняття «інформаційно-комунікативної взаємодії», як влада комунікацій, що знаходяться «в серці структури суспільства», яке розуміється дослідниками як

психологічна взаємодія суб'єктів з обміну інформацією. Така взаємодія розглядається в науковій літературі як «інформаційно-комунікативний процес» [26, с. 111], який трактується як процес накопичення та обміну інформацією в умовах рівноправної комунікації (спілкування) суб'єктів інформаційно-комунікативного суспільства. Обов'язковою умовою останнього є діалог між різними поколіннями українського соціуму.

До основних причин збереження проблем у сфері молодіжної політики держави слід зарахувати:

1. Відсутність варіативності молодіжної політики, її націленість задоволення поточної соціально-політичної кон'юнктури, ніж проектування майбутніх позитивних змін у молодіжній сфері.

2. Механізми молодіжної політики держави орієнтовані переважно на надання допомоги, опіку молоді, не реалізуючи завдань щодо підготовки її представників до самостійного управління своєю життєдіяльністю.

3. Інституційний механізм молодіжної політики відрізняється поєднанням взаємовиключних засад організації своєї роботи. Велика кількість державних органів та підвідомчих їм регіональних бюджетних установ надає функціонуванню системи молодіжної політики відцентрового характеру. Крім власне органів у справах молоді інтереси останньої реалізуються у роботі соціальних служб, освітніх, охорони здоров'я, правоохоронних інститутів. Результатом стає неузгодженість їхніх дій, розбіжність між собою підходів до оцінки потенціалу молоді. У результаті формуються стратегії роботи державних інститутів, що суперечать одна одній, в молодіжному середовищі. Спеціалізовані органи, безпосередньо націлені на молодіжний розвиток, найчастіше відіграють допоміжну роль, обмежуючись у своїй діяльності переважно розвитком соціальної активності молодих громадян та організацією їхнього дозвілля.

4. Наявність державних і регіональних проектів та програм перенавчання та підвищення кваліфікації державних та службовців органів місцевого самоврядування дотепер не дозволяє подолати недостатньо високе кадрове та

технологічне забезпечення механізму політики щодо молоді. При цьому принципово важливим аспектом у кадровій підготовці фахівців з роботи з молоддю має бути розуміння того, що нові генерації є «відкритою соціальною системою».

Формами державної підтримки молодіжних проектів та програм позначаються загальнонаціональні державні програми та програми регіонів, надання молодим громадянам організаційної, інформаційної, методичної та консультативної підтримки; виділення на конкурсній основі молодим громадянам грантів на реалізацію молодіжних проектів, призначених на вирішення соціально значущих проблем молоді.

З вищевикладеного логічно запропонувати ряд висновків по другому параграфу. Наприклад, нормативно-правовий механізм молодіжної політики необхідно націлювати на створення умов для набуття молодіжними об'єднаннями, лідерами та активом громадських рухів молоді статусу суб'єкта спільної з державою діяльності у зазначеній сфері. Це забезпечуватиме її політичну участь, яка пов'язує політичні «верхи» та «низи», служить для вирішення соціальних конфліктів. Для цього потрібно нормативно закріпити пріоритетні форми участі представників молоді у розробці та реалізації державної молодіжної політики на різних рівнях. Крім того, перелік таких форм і напрямів, пропонується молодими парламентаріями, містить у собі низку типів та варіантів. Пропонується реалізація молоддю суспільно значимих ініціатив. Це напрями звернень до органів влади, ініціативні дії та підготовка пропозицій на адресу органів управління, організації та проведення форумів молоді.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФАКТОРУ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН І РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

3.1. Основні політичні завдання реалізації державної молодіжної політики

Уточнимо, алгоритм політичного розвитку передбачав, по-перше, участь молоді у демократизації (акцент на демократію згоди) та у націоутворенні, по-друге, роботу державних органів, спрямована на модернізацію інфраструктури у роботі з молоддю. Крім того, політичне керівництво країни, реалізуючи у широкому розумінні державну молодіжну політику, розуміє необхідність поєднання процесів структурної диференціації суспільства з актуальністю вирівнювання різних видів нерівності у суспільстві, зокрема щодо молоді. Тим більше, якщо у сфері економіки є «вихід», а у сфері політики – «голос» (концепт А. Хіршман), важливо було бачити «вихід» молодих громадян в економіці та чути цей «голос» у політиці, яким можуть оперувати нові генерації. Такі політичні цілі держави, яка прагне розвитку.

У зв'язку з цим перед державною молодіжною політикою ставиться мета соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства. Оскільки молодь – найактивніша група населення, яка активно вбудовується в економіку країни, органам влади та управління необхідно вибудувати таку систему державної молодіжної політики, яка могла б зупинити процеси десоціалізації молодих людей.

Українські політологи відзначають і дихотомічну природу сучасної молоді країни. З одного боку, багато хто починає активно займатися політичною діяльністю, підприємництвом і наукою. З іншого боку, молодь виявилася однією з незахищених соціальних груп (у 90-ті роки ХХ століття значно погіршилося її матеріальне становище). Істотно уповільнилося соціальне просування, спостерігається «глибоке соціальне протиріччя». У

зв'язку з цим, питання про «громадянську соціалізацію» молоді, у тому числі через активізацію патріотичного виховання, набуває все більшої актуальності (це одним із напрямів політичного розвитку). Зазначимо, що під громадянською соціалізацією в даному контексті розуміється процес засвоєння кожним індивідом певної системи знань, норм, цінностей та традицій у трудовій, політичній та правовій сферах діяльності. Це дозволяє індивіду функціонувати як повноправного члена суспільства.

Виділяється три основні компоненти громадянської соціалізації: професійна, правова, політична. Усі вони впливають формування особистості, тому соціалізація повинна мати випереджальний характер, який би враховував можливі зміни політичної системи країни. Важливим аспектом розуміння соціалізації молоді є самоорганізація. Соціалізація здійснюється як чергування двох процесів, що виключають один одного. З одного боку, це ієрархізація (послідовне об'єднання елементарних структур у структури вищого порядку). З іншого боку, це деієрархізація, що є послідовним розпадом складних структур на простіші елементи. Оскільки це чергування неминуче відбивається на стані політичної системи, то державна молодіжна політика повинна враховувати цю природну суперечність та адекватно відповідати на ці виклики, а також використовувати всі необхідні інструменти для виховання підрастаючого покоління. Слід зробити висновок, що характер самоорганізації молоді як суб'єкт політики та соціального життя визначається об'єктивними протиріччями та проблемами її становлення як специфічної соціальної групи. На її самоорганізацію впливає кілька факторів (родина, інститути освіти, інтернет та ЗМІ, друзі), що надають у цей час найбільший вплив на трансформацію ціннісних орієнтацій молоді та державу можуть використовувати для роботи у молодіжному середовищі. Звертаючись до оцінки практики реалізації механізмів державної молодіжної політики в Україні, необхідно враховувати наявність точок зіткнення зусиль держави та громадянського суспільства щодо організації їх ефективної діяльності. Видається обґрунтованим розгляд взаємовпливу офіційного урядового курсу щодо молоді та об'єктивного

чинника самореалізації молоді за допомогою політичних методів. При включенні до політичного процесу різні категорії молоді роблять спроби зміни позиції політичної системи у власних корпоративних інтересах. Зважаючи на те, що на практиці відсутня можливість розробити та впровадити якусь ідеальну модель державної молодіжної політики, здатної повністю забезпечити вирішення проблем розвитку молодого покоління, на нашу думку, потрібно вдосконалювати процес наукового пошуку в галузі виявлення тенденцій, характерних для стану молодіжного середовища в сучасній Україні. Ключовою соціально-політичною характеристикою молоді визнається її потенціал у засвоєнні, якісному відтворенні та ретрансляції системи соціальних відносин, що склалися, наступним поколінням. Зазначена соціальна якість молоді перетворює її активність на предметне поле державної стратегії, націленої на розвиток та саморозвиток молодих громадян, їхню соціально-політичну інтеграцію в політичну систему країни. З іншого боку, це політична лінія держави, яка є елементом політичного керівництва, організацією всіх ланок суб'єкта управління.

На цьому шляху реалізації потенціалу в інтересах загального блага є й проблеми, які раніше ми виділили контурно. Вони є переважно у демографічній сфері. Це супроводжується скороченням чисельності та соціальної значущості молодих сімей, що призводить до зменшення соціально активного населення, скорочення кількості економічно продуктивних працівників, зростання пенсійного навантаження на них.

У соціокультурній сфері сучасної України спостерігається зіткнення цінностей та ідеалів традиційного, індустріального та постіндустріального типів у суспільному розвитку. З боку політичних та інтелектуальних еліт простежується їхнє штучне протиставлення виходячи з соціальної та комерційної кон'юнктури. Зазначена обставина призводить до світоглядного та ідейно-політичного розмежування молоді, стимулюючи суперечливий та конфліктний характер засвоєння молодими людьми традиційних для України цінностей, деформацію моральних та етичних норм.

Багато проблем молоді, які стосуються категорії політичного розвитку, можуть знайти пояснення виходячи з порівняльних характеристик щодо кількості молодих громадян, а також за ступенем їх включення до регіональних програм і проектів державної політики. Саме до виконання цих програм та проектів залучаються молодіжні громадські об'єднання.

Таким чином, за успішної реалізації державної молодіжної політики вирішуватиметься цілий комплекс завдань. По-перше, політична соціалізація молоді. У тому випадку, якщо це завдання буде виконано, особи розумітимуть закони політичної системи, агрегуватимуть та артикулюватимуть певні вимоги, беруть активну участь у виборах та прийматимуть відповідні рішення. По-друге, формування громадянської ідентичності. Оскільки нині держава намагається побудувати громадянську ідентичність, грамотна та вивірена молодіжна політика дозволить полегшити це завдання для держави.

Ще наприкінці 70-х років ХХ століття політологи із США Лестер. У. Мілбрайт та М.Л. Джел розробили концепт політичної участі громадян. В американському суспільстві вони виділили три великі категорії. Перша категорія – це апатичні люди, особи які вийшли з політичного процесу (близько однієї третини дорослого населення). Друга категорія – це «глядачі», люди, які мінімально залучені до політики (близько 60% дорослого населення США). І третя категорія – це «гладіатори», особи, які є активними комбатанами (від 5 до 7%) [50]. Якщо перекласти цей концепт на українську молодь, як соціально-вікову групу, то за розрахунками автора, заснованих на даних державної служби статистики України та соціологічних опитуваннях, співвідношення буде наступним. Апатичні молоді люди – 75 відсотків, «глядачі» – 22-23 відсотки, комбатанти – 3-2 відсотки [35]. Водночас державна молодіжна політика України орієнтована на всі представлені категорії молоді. Оскільки проблема інтеграції молоді у політичне життя України ніколи не знімалася з порядку денного і, як і раніше, має свою актуальність. Це пояснюється тим, що система виховання молоді, яка існувала в радянський період, себе вичерпала, а нова ще не остаточно інституціоналізувалася. У зв'язку з цим необхідно було

знайти ефективні інструменти залучення молоді до політичних практик, а також формування нової політичної еліти країни. Природно, що для залучення підростаючого покоління до політичної системи молоді люди повинні мати серйозні мотиви. Всі аспекти можна поділити на кілька основних груп [2]: соціально-економічні (розвиток інституту молодіжних політичних лідерів), політичні, когнітивні. Основним напрямом у цей часовий період стало відкриття молодіжних відділень політичних партій (реальні комбатанти). Таким чином, лідери політичних організацій отримали можливість залучати до своїх лав нових прихильників, симпатизантів, які тільки-но почали реалізовувати себе в практиках політичної участі.

Друга група – молодіжні відділення політичних організацій. У цьому контексті нам є необхідним виділити даний інструмент політичної участі молоді, оскільки він включає так звані дискусійні політичні клуби, в яких юнаки та дівчата готові обговорювати найбільш актуальні проблеми політичного розвитку країни та її внутрішньої та зовнішньої активності.

Важливим напрямом інституціоналізації молодіжної активності та ініціативи, закріпленням у практиці нормативно-правового механізму, слід визнати форуми молоді різних адміністративно – територіальних рівнів. Вважаємо за необхідне розглянути дискусійне питання про закріплення в законодавстві усталених у практиці молодіжно-державної взаємодії термінів, які застосовуються для ідентифікації форумів молоді різного типу. Подібні майданчики мають кілька потоків, кожен із яких присвячений окремому напрямку суспільно-політичного та культурного життя. Так, учасники форумів на одних змінах обговорюють проблеми розвитку кіноіндустрії, на інших напрями соціально-економічного розвитку країни. Особливість подібних заходів також полягає в тому, що учасники кожної із змін готують свої унікальні проекти в одній із номінацій. Після відсіювання слабких робіт конкурсна комісія запрошує авторів найцікавіших проектів на очний захист. Якщо члени журі виставляють проектам високі оцінки, учасники стають

переможцями та отримують різні призи та нагороди, зокрема стажування в органах влади.

Основними напрямками роботи молодіжних парламентських структур можуть бути визнані: 1) подання інтересів молоді перед органами публічного управління; 2) участь у законодавчому забезпеченні державної молодіжної політики; 3) висування резерву кадрів для державної влади та публічного управління.

Основною метою створення зазначеного потенційного елемента інституційного механізму молодіжної політики стали вивчення проблем молоді, забезпечення оперативної реакції на них органів виконавчої та законодавчої влади, залучення представників молоді до вирішення актуальних проблем за допомогою формування законодавчих ініціатив та можливості залучення молодих громадян до вирішення питань державного значення.

Реформування інституційного механізму молодіжної політики потребує збільшення ролі та значення його суспільного сектору, особливо представленого молодіжними об'єднаннями, рухами, організаціями, асоціаціями. Пріоритетним напрямом у цій галузі має стати розвиток інституту молодіжного парламентаризму, який необхідно перетворити на сполучний елемент між державним та громадським секторами інституційного механізму підтримки та розвитку молоді.

Ключовими заходами щодо перетворення молодіжних парламентів регіонального та муніципального рівнів можуть бути обрані відмова від представництва у їхньому складі впливових акторів субнаціонального політичного процесу – первинних партійних організацій та управлінської бюрократії регіонів. Молодіжні парламенти регіональної ланки, які довели високий рівень своєї суспільно-політичної активності, можуть наділятися правом законодавчої та нормотворчої ініціативи. Критерії готовності молодіжних парламентів до ролі ініціатора нормотворчості мають бути прописані у законодавстві.

В рамках цього пункту дослідження нам необхідно розглянути форми підтримки молодіжних організацій з боку держави, оскільки без цього здійснення їхньої діяльності було б неможливим. Під державною підтримкою розуміють методи та практики органів державної влади в країні, які приймаються у галузі молодіжної політики. Це робиться на формування всіх умов розвитку та підтримки молодіжної активності та її соціалізації.

Як зазначають дослідники, допомога молодіжним громадським об'єднанням здійснюється у кількох найважливіших напрямках. Це «фінансова підтримка, інформаційна та науково-методична підтримка, кадрова підтримка» [9]. Без активної допомоги з боку держави діяльність подібних організацій була б неможлива, а, враховуючи її важливу соціальну місію, керівництво країни має приділяти серйозну увагу цьому напрямку політичної участі. Також поділяють державну та регіональну підтримку молодіжних громадських організацій [4]. У межах першого напрямку відбувається процедура реєстрації об'єднань; інформування їх керівників про проведення профільних заходів (навчальні семінари, оголошення про гранти та конкурси); фінансування заходів, які проводяться молодіжними організаціями; підготовка професійних кадрів для роботи у подібних установах. Під регіональною підтримкою громадських організацій розуміється таке: «...Забезпечення прав молодого населення, гарантій у сфері праці та зайнятості, підтримка підприємницької діяльності» [44, с. 47] та ін. Крім того, регіональні органи влади повинні здійснювати грамотну політику у сфері підтримки молодих сімей, талановитої молоді, інтеграцію в активне соціальне життя молодих людей, які потрапили до складної життєвої ситуації.

Отже, в Україні система вбудовування молоді у політичну систему перебуває в стадії становлення. Причому кожна з ланок молоді тим чи іншим чином залучається до участі у політичному житті країни. Крім того, останніми роками велику інформаційну підтримку мають отримати молодіжні форуми, які мають стати центром тяжіння найбільш креативних та активних членів суспільства.

3.2. Державно-управлінське регулювання у сфері молодіжних субкультур як фактор забезпечення стабільності політичного розвитку України

Пріоритетні напрями розвитку молодіжної політики в Україні наведені у додатку К. Специфічною тенденцією розвитку молоді, слід визнати формування особливих молодіжних субкультур, деякі з яких здатні проявляти себе у сфері політичних відносин. Ряд дослідників прямо пов'язують виникнення та поширення субкультур та контркультур молоді зі становленням постіндустріального (інформаційного) суспільства. У зазначений період відзначається множення індивідів і груп, що витісняються з соціуму і відчують труднощі у пристосуванні до домінуючої системою моральних і соціальних цінностей. Необхідно взяти до уваги думку, згідно з якою формування молодіжних субкультур може трансформуватися в такий їхній різновид як «контркультури», які стихійно чи організовано протестують проти засад життєдіяльності та існування того соціуму, в якому вони проживають.

У процесі становлення особистості будь-яка людина проходить ряд стадій, які серйозно впливають на її соціалізацію, вміння взаємодіяти з іншими членами суспільства, вибудовуючи таким чином гармонійні відносини. Водночас, представники молодого покоління найчастіше не знаходять відображення своїх інтересів, підтримки, платформи для реалізації певних завдань та ідей серед офіційних інститутів. У такому разі молоді люди прагнуть знайти недостатні їм способи залучення до якоїсь соціальної групи, яка стала б ідеальним, або, як мінімум, прийнятним способом самовираження. Найчастіше представники молодого покоління стають частиною субкультур, певних неформальних об'єднань, які у ряді випадків мають деструктивний характер. Почнемо з того, що освіта молодіжних груп є одним із способів вираження конкретних суспільних відносин. При цьому у подібній групі мають бути певні ознаки, що відрізняють її членів від «інших». Соціолог Т. Парсонс при вивченні поведінки груп молоді використовує поняття *peer group* – неформальне

об'єднання молоді, гомогенне за своєю структурою, основними характеристиками якого є звільнення від контролю представників старшого покоління, здобуття власної незалежності, розкриття потенціалу [44, с. 98]. Подібні групи мають властивість складатися поза загальноосвітніх установ. Вони формуються між першим соціальним об'єднанням у житті людини – сім'єю та другим – школою. Іншими словами, *peergroup* (або неформальні об'єднання молоді) виникають як групи «вільного часу». Звичайно, члени таких груп повинні мати загальний набір рис, способів соціальної поведінки, а також перебувати в одній віковій групі для кращого розуміння лексики, прийняття спільних героїв. Крім того, члени подібних об'єднань повинні бути територіально близькими один до одного для здійснення спільних акцій та більш частого проведення часу.

Американські політологи Дж. Хілл і Дж. Шелтон відзначають, що поява *peergroup* у більшості випадків відбувається за схожим сценарієм, тому не залежить від соціокультурного середовища. Так, «спочатку складається статусна ієрархія з явно вираженими функціональними позиціями, стабілізується вищий і нижчий стан групи» [45, с. 55]. Якщо у групі виникають нові устремління, то головний у такому об'єднанні також може змінитися.

Багато дослідників визнають, що основний етап соціалізації молоді відбувається саме в гомогенізованих соціальних групах, яким властива наявність загальної культури, цінностей та характеристик. При цьому під культурою розуміється не тільки наявність спільних уподобань у сфері розваг (музика, кінофільми, хобі), а й зовнішній вигляд - зачіски, одяг, аксесуари, що показують приналежність до певної групи. Таким чином, відбувається формування субкультурних об'єднань, основна мета яких – стати майданчиком для соціалізації підростаючого покоління, який допомагав би їм у самовираженні та сепарації від старших родичів.

Політолог Д. Бааке розглядає субкультуру як «збірне поняття для позначення різних феноменів, поданих у вигляді шкали» [39, с. 69]. Зауважимо, що її точкою відліку вважається саме *peergroup* (гомогенізована група молоді), з

якої починається створення неформальних об'єднань. Другий етап – природне конструювання молодіжних груп, які заперечують чи вважають чужими усталені суспільні норми. Третій етап форсування субкультури – молодь, яка максимально рішуче відкидає будь-який порядок, будь-які пропонувані їй цінності. Подібні групи мають найвищий протестний потенціал, який має деструктивний характер, аж до екстремістських проявів. Основна риса будь-якої молодіжної субкультури – заперечення різноманітних проявів культури «дорослих». Таким чином, члени подібних об'єднань прагнуть прояву самостійності суджень практично з будь-якої існуючої проблеми, формування власного статусу, отримання престижу серед однолітків, який недоотримується в суспільстві дорослих. Природно, за таких умов членами субкультури можуть стати особи, які, на думку соціолога Т. Парсонса, можна зарахувати до маргінальних. Маргінал, або, за визначенням Т. Парсонса, «маргінальна людина» [51, с. 111], має специфічні ознаки, які властиві тільки йому. По-перше, це наявність психічної нестабільності, яку на початковому етапі взаємодії визначити не так просто, особливо непідготовленим членам групи. По-друге, це постійне почуття занепокоєння та власної незручності. Такі люди не мають достатнього досвіду соціальної взаємодії, закриті в собі і не здатні до формування здорових відносин, як дружніх, так і особистих. Природно, у молодій людині, яка тільки-но вийшла з-під опіки батьків, є почуття соціальної невпевненості, незрозуміння свого місця у світі, брак досвіду при прийнятті важливих рішень. Це результат так званого вимушеного, якщо не сказати примусового переходу від статусу дитини до статусу підлітка. Залучення людей, які ще не зміцнили з психологічної точки зору, не мають достатнього досвіду соціальної взаємодії, у тому числі в частині протидії негативному впливу, що виникає через спілкування, призводить до формування сильних протестних субкультур. На думку Т. Парсонса, субкультура – поняття суто негативне, оскільки відбувається відкрите протистояння між культурою молодих та традиційною культурою батьків. При цьому члени субкультурних об'єднань не мають жодних позитивних проявів діяльності, які могли б сприяти

професійному та особистісному зростанню молодої людини. Як зазначає Т. Парсонс, молодіжна субкультура – це «суспільно інваріантне явище, яке виражається, перш за все, в існуванні та діяльності *peergroup*» [51, с. 87].

Проте чи всі автори оцінюють субкультури з негативної погляду. Так, соціолог Р. Белл [40] стверджує, що це лише одна з фаз соціалізації особистості, яка обов'язково повинна бути пройдена кожною молодою людиною для власного зростання та напрацювання певних технік взаємодії.

На нашу думку, у цей період відбувається пошук соціального статусу, який не може бути отриманий ні в сім'ї (оскільки тут сформовані стійкі вертикальні зв'язки у системі «батько – дитина»), ні у школі (надто міцним є прояв взаємодій «вчитель – учень»). У цьому формування соціального статусу відбувається у неформальних молодіжних групах, серед однолітків, які між собою.

Крім того, низка авторів вважає, що прилучення людини до субкультури - природний процес, а згодом вона втрачає свою соціальну і смислову значимість у житті людини, оскільки прагнення до протесту та протистояння з культурою дорослих більше не є актуальним завданням для людини, що вже підросла і сформувалася. У зв'язку з чим, на думку Р. Швендтера, субкультура вирішує найелементарніші конфлікти: який одяг носити, яка довжина волосся та колір є прийнятними, як пізно можна повертатися з прогулянки тощо. Як результат, членство в субкультурі не несе за собою жодних негативних наслідків ні для самої людини, ні для членів її сім'ї, ні для суспільства загалом. Зазначимо, що ще однією рисою субкультури, крім заперечення існуючих і принципів, є однаковість: у стилі одягу, образ поведінки. Натомість молода людина отримує право увійти до групи, стати її повноправним членом, отримати додаткові способи взаємодії із представниками свого покоління. Але не всі автори позитивно оцінюють роль субкультур в адаптації особистості та процесі її становлення. Деякі теоретики вбачають у субкультурі негативний варіант загальної культури суспільства. При цьому негативні прояви виходять, насамперед, від середовища, в якому жив індивід до приходу до субкультури.

Тобто ймовірність деструктивних проявів у субкультурі вища у напівкримінальних та кримінальних районах населених пунктів. Зауважимо також, що особи, які проживають у подібних умовах, не дотримуються відвертої соціальної анархії: навпаки, їм властиві строга дисципліна, беззаперечне підпорядкування старшим. Однак подібна «слухняність» у більшості випадків призводить до скоєння протиправних дій: пограбування, розбої, вбивства, наркоторгівля тощо. Для цього явища політолог А. Коен пропонує визначення «чоловіча субкультура» [41, с. 23].

На нашу думку, кримінальна субкультура є окремим випадком загальної субкультури. Носіями такої субкультури є представники нижчих верств населення, серед яких більшість – робітники, пролетаріат чи люди із середньою спеціальною освітою. Ще одна риса подібної субкультури - абсолютна більшість її представників чоловіка, а жінки або не представлені зовсім, або їхній відсоток приблизно дорівнює статистичній похибці.

У США, Великій Британії та низці інших європейських країн проблема т.зв. «чоловічих субкультур» нерозривно пов'язана з темою нелегальної міграції, появи гетто, в яких компактно проживають представники інших національностей, які не прагнуть інтегруватися в інший культурний простір чи асимілюватися із ним. Люди, що проживають в цих районах, здійснюють протиправні дії (грабунки, розбій, злочини на сексуальному ґрунті), а вік злочинців коливається від 13 до 40 років.

Таким чином, логічно запропонувати низку висновків. Зокрема, поява субкультур та контркультур молоді, так само, як і трансформація ціннісних орієнтацій молодих поколінь, стала можливою через вплив умов загальної кризи суспільної свідомості перехідного періоду. На зламі епох відбулася відмова молодих людей від ідеалів соціалістичного колективізму, який не супроводжувався глибоким засвоєнням ціннісних установок ліберальної демократії.

Для значної частини молоді характерне зміцнення прагматичного підходу, вираженого в орієнтації на матеріальне благополуччя та престижний і

високооплачуваний рід занять. При цьому серед молодих людей поширені споживацькі настрої та соціальне утриманство, криміналізація ціннісних орієнтирів. Водночас, контроль за діяльністю неформальних об'єднань та молодіжних субкультур здійснюється у більшості випадків представниками органів правопорядку, прокуратурою та іншими наглядовими відомствами. Основні заходи щодо профілактики правопорушень у молодіжній сфері полягають у проведенні круглих столів, відкритих семінарів та інших заходів за участю школярів, студентів. Однак ефективність подібних заходів, виходячи з того, що інтерес молоді до деструктивних субкультур рік у рік тільки збільшується, дані інструменти є низькоефективними.

І, нарешті, необхідно відзначити, що контроль неформальних об'єднань і профілактика правопорушень у молодіжному середовищі може бути ефективною за умови дотримання умови трансформування всієї системи державної молодіжної політики. Доки з дитячого віку підрастаюче покоління не готуватимуть до дорослого життя, зокрема через передачу правильних духовно-моральних цінностей, говорити про успішну державну молодіжну політику не доводиться.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наявних наукових підходів та теорій дозволив запропонувати авторське визначення молоді, під якою варто розуміти символічну спільність, для якої характерні такі критерії. По-перше, це ідеал-типове оцінне поняття, яке логічно розглядати у вигляді юності, чуттєвості та романтизму. По-друге, це стадіальний формат у біографії індивіда, пов'язаний із особливостями політичного часу. По-третє, це енергетична когорта, яка характеризується певною поведінкою в широкому діапазоні від «бунту», «протесту» та «заколоту» до політичного конформізму, з наявністю серединного становища у вигляді апатії, депресії та відходу до себе. По-четверте, це перехідний віковий статус із професійними та соціально-політичними домаганнями.

Інститут держави проводить політику щодо нових генерацій у розрізі трьох науково-теоретичних та прикладних підходів. Перший підхід: від обмеження нових генерацій у можливостях своєї реалізації до створення інституційних привілеїв та конкурентних переваг для низки молодіжних структур та груп. Другий підхід: від ігнорування та таргетування ресурсу нових генерацій до залучення ресурсу молоді на користь політичного розвитку суспільства. Третій підхід: від неафішованого скептичного ставлення до цієї соціальної групи суспільства до ставки на особливу роль молоді у ракурсі національного розвитку країни.

2. Встановлено, що поведінка молодіжного середовища, що відхиляється від інституціоналізованих раніше традиційних норм, свідчила про системні провали в реалізації політики держави по відношенню до нових генерацій. При цьому, держава (як тисячолітній інститут політичної системи) стосовно просторово-часового континууму не завжди готова до викликів молоді.

Ще один ракурс проблеми: аналізуючи сутність молодіжного середовища та політики держави щодо нових поколінь, важливо розуміти, що ця політика реалізується державою через рівні та гілки влади, органи державного управління, місцевого самоврядування.

Пристаючи до більш системного і детальнішого аналізу концепту «розвитку», ми вважаємо за необхідне виділити два несинонімічні поняття: «розвиток молоді» та «політичний розвиток», в якому беруть участь нові генерації. У рамках першого поняття йдеться про соціальний розвиток молоді як одну з важливих цілей будь-якого суспільства. Повертаючись до категорії «політичного розвитку», важливо мати на увазі її взаємозв'язок та взаємозалежність із розвитком молоді. І щодо цього логічно представляти молодь як ресурс розвитку.

Сутність політики держави щодо молоді, для якої характерна перехідність соціального статусу, лабільність, екстремальність, наростаюча глобалізованість і нова форма стандартизації, проектується на підтримку самодіяльних ініціатив цієї соціальної групи та молодіжних об'єднань, що виникають на її основі. Тому, управління формуванням та практичним втіленням молодіжної політики розглядається, по-перше, як процес суб'єктно-об'єктного порядку. До його суб'єктивної складової належить діяльність органів публічного управління, молодіжних об'єднань, їх асоціацій, молодіжних активістів. По-друге, у науковому дискурсі популярне трактування молодіжної політики як компонента державної чи соціально - економічної політики. За молодіжною політикою визнається двосторонній діалектичний характер. У узагальненому, широкому значенні під нею розуміється ставлення суспільства, його інститутів та груп до молоді як соціальної групи, а також зворотне ставлення молоді до соціуму та його агрегацій, інститутів та цінностей. У вузькому сенсі під молодіжною політикою пропонується розуміти «напрямок державної діяльності, а також зусиль інших соціальних суб'єктів із соціалізації та соціального розвитку молоді». По-третє, державна молодіжна політика сприймається як перерозподільчий механізм.

3. Два документи (Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні») на початку 1990-х рр. визначали засади створення соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов

розвитку молоді в Україні в інтересах суспільства та держави, особистості. Крім того, базу нормативного забезпечення сформували низка розпоряджень і указів Президента України, які регламентували окремі аспекти державної молодіжної політики. Відповідні стратегії формувалися на національному та регіональному рівнях.

2021 р. став переломним у реалізації державної молодіжної політики (прийнято Закон України «Про основні засади молодіжної політики»). На сьогодні, в умовах війни росії проти України, реалізується молодіжна політика на підставі Національної стратегії для молоді до 2030 р.

4. Визначено, що за успішної реалізації державної молодіжної політики вирішуватиметься цілий комплекс завдань. По-перше, політична соціалізація молоді. У тому випадку, якщо це завдання буде виконано, особи розумітимуть закони політичної системи, агрегуватимуть та артикулюватимуть певні вимоги, беруть активну участь у виборах та прийматимуть відповідні рішення. По-друге, формування громадянської ідентичності. Оскільки нині держава намагається побудувати громадянську ідентичність, грамотна та вивірена молодіжна політика дозволить полегшити це завдання для держави.

Реформування інституційного механізму молодіжної політики потребує збільшення ролі та значення його суспільного сектору, особливо представленого молодіжними об'єднаннями, рухами, організаціями, асоціаціями. Пріоритетним напрямом у цій галузі має стати розвиток інституту молодіжного парламентаризму, який необхідно перетворити на сполучний елемент між державним та громадським секторами інституційного механізму підтримки та розвитку молоді.

5. Відзначено, що контроль неформальних об'єднань і профілактика правопорушень у молодіжному середовищі може бути ефективною за умови дотримання умови трансформування всієї системи державної молодіжної політики. Доки з дитячого віку підрастаюче покоління не готуватимуть до дорослого життя, зокрема через передачу правильних духовно-моральних цінностей, говорити про успішну державну молодіжну політику не доводиться.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барабаш В. В. Молодіжний рух як об'єкт і суб'єкт реалізації молодіжної політики. *Український соціум*. 2004. № 1 (3). С. 119-130.
2. Бородін Є. І. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991-2004 рр.): монографія. Дніпропетровськ: Пороги, 2008. 429 с.
3. Буяк Б.Н. Молодь як особлива соціально-демографічна група в умовах становлення соціально-правової держави та громадянського суспільства. *Наукові записки*. 2007. Вип. 36. С. 205- 216.
4. Васильєв А. О. Еволюція нормативно-правової бази державної молодіжної політики незалежної України. *Державне будівництво*. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2011_1_37 (дата звернення: 12.09.2023)
5. Головатий М. Ф. Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану. *Український соціум*. 2005. № 1. С. 54-62.
6. Головатий М.Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. Київ: *Наукова Думка*. № 3. 2015. С. 236-249.
7. Головенько В. А. Проблеми розвитку українського молодіжного руху на сучасному етапі. *Український соціум*. 2005. № 1. С. 71-80.
8. Горінов П. В., Драпушко Р. Г. Правові основи адміністративно-правового регулювання діяльності молодіжних консультативно-дорадчих органів в Україні. *Юридична Україна*. 2022. № 1(229). С. 6-15.
9. Гринчишин С. С. Молодіжні цільові програми як дієвий інструмент реалізації молодіжної політики в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 7. С. 140-144.
10. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009–2015 рр., затверджена постановою КМУ від 28.01.2009 р. № 41. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/189135592>. (дата звернення: 22.09.2023)
11. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021–

2025 рр., затверджена постановою КМУ від 02.06.2021 р. № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-п>. . (дата звернення: 22.09.2023)

12. Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Міненко Є. С. Ефективність залучення молоді до прийняття управлінських рішень. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72). № 3. С. 54-59.

13. Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху: Закон України» від 17.12.2019 р. № 385-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-20> . (дата звернення: 22.10.2023)

14. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20> . . (дата звернення: 10.09.2023)

15. Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів. Добра практика в молодіжних центрах. URL: <https://rm.coe.int/youthcentre-ukr-goodpractices/1680a1646f> . (дата звернення: 22.11.2023)

16. Ільїнський І.М. Молодь і молодіжна політика. *Філософія. Історія. Теорія. Голос*. 2019. №3. 69-86 с.

17. Каталог кращих практик молодіжної роботи–2020. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine> . (дата звернення: 27.09.2023)

18. Коваль Г. В. Розвиток державної молодіжної політики: теорія, методологія, механізми реалізації: монографія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 432 с.

19. Левченко Н., Коляда Н. Молодіжна робота в Україні: історія становлення та перспективи розвитку. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. № 2(9). С. 252-261.

20. Молодіжна політика в Україні: навчальний посібник / за заг. ред. акад., проф. В. П. Андрущенка. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023. 304 с.

21. Молодіжна політика в умовах децентралізації. Методичні рекомендації для спеціалістів, які реалізують державну політику в молодіжній

сфері / за ред. І. В. Пешої. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2019. 40 с.

22. Орлов В. В. Основні напрямки діяльності органів виконавчої влади як суб'єктів державного управління у сфері державної молодіжної політики в Україні. *Економіка та держава*. 2018. № 3. С. 75-77.

23. Офіційний сайт Всеукраїнського молодіжного центру. URL: <https://auuc.org.ua/who-we-are/> . (дата звернення: 30.10.2023)

24. Офіційний сайт громадської спілки «Національна молодіжна рада України». URL: <https://nucukraine.org/>. (дата звернення: 12.10.2023)

25. Пеша І. В. Обґрунтування напрямів та завдань молодіжної роботи на рівні територіальної громади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19-20. С. 156-160.

26. Пищуліна О.М. Соціальна політика як інтегральна функція соціальної держави. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 2 (19). С.110-114.

27. Порядок реалізації програми «Молодіжний працівник», затверджений наказом Міністерства молоді та спорту України від 19.09.2018 р. № 4334. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1178-18>. (дата звернення: 16.09.2023)

28. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: Декларація від 15 грудня 1992 р. № 2859 XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 16. С. 409. (у травні 2021 втратив чинність) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12#Text>. . (дата звернення: 20.11.2023)

29. Про затвердження типових положень про молодіжні ради: постанова КМУ від 18.12.2018 р. № 1198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-п>. (дата звернення: 29.09.2023)

30. Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2020–2021 років) / редкол.: М. М. Попатенко, гол. ред. Т. В. Бондар та ін. Київ: ТОВ «Ройлайд», 2021.100 с.

31. Сазанський О.В. Продуктивність і соціальна значимість молодіжної самоорганізації в Україні. *Механізми управління розвитком територій* : Зб. наук. праць у 2 ч. Ч. 1. Житомир: Поліський національний університет, 2023. С. 199-202.
32. Сазанський О.В. Управління формуванням та практичним втіленням молодіжної політики. *Обліково-фінансове, інформаційне та мовно-комунікаційне забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи. (секція: Менеджмент, публічне управління та адміністрування): матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 26-27 жовтня 2023 р. : Дніпро : ДДАЕУ, 2023. С. 288-290.*
33. Сазанський О.В. Громадянська ідентичність як напрям державної молодіжної політики. *Фінансові інструменти регіонального розвитку: матерл. ІХ Всеукр.науково-практ. інтернет-конференції Житомир: Поліський національний університет, 27 жовтня 2023. С. 36-38*
34. Сірий Є. В. Особливості розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості молоді в Україні: монографія. Київ: ЦОП «Глобус», ФОП Кравченко Я. О., 2021. 368 с.
35. Скробов А.П. Про деякі нові підходи до молодіжної політики в умовах реформ. *Соціально політичний журнал*. 2023. № 3. С. 129-140.
36. Становище молоді України – 2021. Репрезентативне соціологічне дослідження, проведене ГО «Інститут молоді». URL: <https://inmol.org/sotsiolohichne-doslidzhennia-molod-ukrainy-2021/>. (дата звернення: 18.09.2023)
37. Типове положення про молодіжний центр, затверджене постановою КМУ від 20.12.2017 р. № 1014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-p>. (дата звернення: 20.10.2023)
38. Чирун С.Н. Молодіжна політика України в сучасному методологічному дискурсі. *Вісник ЧДТУ*. 2019. № 5. С.136-140.
39. Baacke D. Jugend und Subkultur. JuventaVerlag, 1972. 205 p.
40. Bell R.R. Die tell kultur der Jugendlichen, n: Friedeburg L. (Hrsg.). Judend in der modernen Gesellschaft. Koln/Berlin, 1965. 400 p.

41. Cohen A.K. Kriminelle Jugend, Reinbek/ Hamburg, 1961. 154 p.
42. Easton D. The analysis of political structure. New York, London: Routledge, Chapman and Hall, Inc. 1990. 336 p.
43. Eisenstadt S.N. From Generation to generation. Age groups and social structure. Glencoe, Illinois: The free press, 1956. 360 p.
44. Gose M.D. The challenge of greatness. The legacy of great teachers. - Rowman & Littlefield education. A division of Rowman & Littlefield Publishers, Inc. Lanham. New York, Toronto, Plymouth, UK. 2012. 158 p.
45. Hill J.P. and Shelton J. Readings in Adolescent. Development and behavior. Englewood Cliffs, New Jersey. 1971. 430 p.
46. Jaide W. Das Verhältnis der Jugend zur Politik/ Empirische Untersuchungen zur politischen Anteilnahme und Meinungsbildung junger Menschen der Geburtsjahrgänge 1940 - 1946. Berlin-Spandau: Hermann Luchterhand Verlag GmbH, 1963. 180 p.
47. James G. March & Johan P. Olsen. New Institutionalism. Political institutions / R.A.W. Rhodes, Sarah A. Binder, Bert A. Rockman - New York. Oxford University Press. 2006. 120 p.
48. Kahl J. Positivismus als Konservatismus. Eine philosophische Studie zu Struktur und Funktion der positivistischen Denkweise am Beispiel Ernst Topitsch. Köln: Pahl-Rugenstein Verlag, 1976. 302 p.
49. Mead M. Der Konflikt der Generationen. Jugend ohne Vorbild / Margaret Mead, Übersetzt von Thomas M. Hopfner. Frankfurt am Main: Verlag Dietmar Klotz GmbH, 2000. 140 p.
50. Milbrath Lester W., Goel M. L.. Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics? / Lester W. Milbrath, M. L. Goel. Chicago: Rand McNally College Publishing Company, 1977. 223 p.
51. Parsons T. The system of modern societies Englewood Cliffs (N J) Prentice-Hall, 1971. 320 p.
52. Shefers B. Soziologie des Jugendalters: Eine Einführung / 4 überarb. und aktualisierte Auflage. Opladen: Leske und Budrich, 1989. 216 p.

53. Shelsky H. Die skeptische Generation. Eine Soziologie der deutschen Jugend. Dusseldorf-Koln: Eugen Diederichs Verlag, 1958. 520 p.

54. World Youth Report. [Electronic resource]. United Nations: [website].
Режим доступа: <https://www.un.org/development/desa/youth/wp-content/uploads/sites/21/2021/12/WorldYouthReport-2030Agenda.pdf>. (дата
звернення: 22.09.2023).